

TÜRKÇE BİLİM DİLİ OLABİLİR Mİ?

Prof. Dr. Ali Demirsoy

Dünyada 20.000 dil konuşulduğu söyleniyor. Her on yılda 2.000 dilin ortadan kalktığı ya da kalkacağı da ileri sürülüyor. O zaman hangi dillerin daha hızlı bir şekilde ortadan kalktığıнын irdelenmesi gerekiyor. Böyle bir araştırma yapılmıştır yoksa yapılmamış mıdır doğrusu bilmiyorum. Ancak ortadan hızla kalkan diller için ortak bir yargıya varmak olanaklıdır. Bu diller sözlü gereksinimler için kullanılan dillerdir. Yani günlük gereksinimleri anlatmak ve iletmek için kullanılan dillerdir. Kuşkusuz her dil kendine özgü bir yaşam tarzı ve olaylara farklı bir bakış tarzı üretir ve bu diller de insanlık için az ya da çok bir şeyler üretmiştir. Dolayısıyla bir dili ortadan kaldırdığınızda gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, size hitap tarzı ne olursa olsun, özgün bir kültürü de ortadan kaldırmış oluyorsunuz.

Bir dilin ve buna bağlı bir kültürün sürekli ve evrensel olmasını bu durumda ne sağlayabilir? Bunun yanıtı çok açık görünmektedir. Bir dil bilim dili, sanat dili ve edebiyat dili olarak ne kadar etkinlikle kullanılırsa o dilin ve o dile ait kültürün de o denli etkin yayılma ve ayakta kalma şansı olacaktır. Özellikle ilişkilerimizi her düzeyde belirleyen bilim dünyasında, bir dilin bilim dili olarak kullanılması bu nedenle önem kazanmıştır.

İngilizler (anadili İngilizce olan ülkeler) neden dünyaya egemen oldular?

İngilizce dünyaya neden egemen oldu? Önce bunun bilinmesi gerekir. Bu başarının altında yatan önemli üç durum, İngiltere'nin yüzlerce yıl dünyaya egemen olmasını sağladı.

Isaac Newton (1642-1727) sayısız bilimsel buluşuyla hem dünyaya hem İngiltere'ye çok şey kazandırmıştır. Denizcilikte saatin ne kadar önemli olduğunu bildiği için 1714 yılında İngiliz bahriyesine hassas saat yapılması için o günün koşullarında çok büyük bir para olan 20.000 İngiliz sterlinini ödül olarak koydurdu¹. Hatta doğrulanmamış bazı kaynaklarda hiç evlenmemiş olan Newton 200.000 Poundluk servetini daha hassas saat icat edene verilmesini vasiyet etmiştir denmektedir. Çünkü denizcilikte bir yerden başka bir yere seyahat etmede, hedefin doğrulukla bulunması o dönemlerde kullanılan saatin hassasiyeti ile doğrudan ilgiliydi; saat zamanı ne kadar hassas ölçerse, hedef de o kadar doğrulukla bulunabiliyordu. Böyle bir saat yapıldı ve bulan kişi de mirası aldı. Ancak İngiltere bu buluştan çok şey kazandı. Çünkü Cebelitarık'tan geleneksel ölçüm yöntemlerini kullanan bir gemi bugünkü New York şehrine ancak +/- 50 deniz mili doğrulukla ulaşabilmesine (ya güneyine ya kuzeyine ulaşabilmesine) karşın, İngiltere'nin elinde bulunan saat ile bu hedefe ulaşmada yapılacak hata bir iki deniz milini geçmiyordu. O dönemde Osmanlı'nın

¹ Denizcilerin zaman ölçerlerle bu denli yakından ilgilenmesi, bilimsel araştırmalar ve özellikle gökbilimciler için gerekli olan hassas zaman ölçerlerin de geliştirilmesini desteklemiştir. Ünlü NEWTON bu gelişmenin ne anlama geleceğini çok iyi kavradığı için, zamanı daha hassas ölçen bir aygıtın yapılmasını teşvik etmek amacıyla, İngiliz bahriyesine, 1714 yılında, o zamanın ölçülerinde çok büyük bir para olan 20.000 İngiliz sterlininin ödül olarak konmasını sağladı. Bu ödül, Londra ile Amerika arasında gidiş geliş sırasında (120-160 gün süreyle, hiç ayarlanmadan) en fazla 60 saniyelik bir hata yapacak kronometrenin geliştirilmesi için konmuştu. Esasında bu hata sınırı, bugünkü orta nitelikteki kol saatleri için bile oldukça iyi bir sınırdır. NEWTON kendisi tarafından teklif edilen böyle bir gelişmenin sonucunu görmeden 1727 yılında öldü. İngiliz hükümeti bu ödülü koyduktan yaklaşık 50 yıl sonra, bu büyük parayı ödemek zorunda kaldı. Şanslı kişi, Grafshaft York'da daha önce saat tamirciliği ve benzer hassas işler yapan, bilgin ve yetenekli bir doğramacı olan JOHN HARRİSON'du. HARRİSON, yaşamı boyunca uğraştığı bu sorunu 68 yaşında iken, Harrison-kronometresini yaparak çözdü. Bu kronometre, Londra ile Jamaika arasını 151 günde gidip gelen bir gemiye konmuş ve gemi Londra'ya döndüğünde, kronometrenin ancak 56 saniyelik bir hata yaptığı saptanmıştır.

burnunu ne yazık ki Cebelitarık'tan çıkaramamasının nedenlerinden biri de hassas saatinin olmamasıydı. Böylece İngilizlerin denizlere egemenliğinin yolu açılmıştı.

1800 yıllarına kadar mucitlere (alet yapmaya kalkışanlara) çoğunluk kötü gözlerle bakılmıştı. Onların zenginlerden para koparmak için şarlatanlık yaptıklarına inanılmıştı; hırsızlarla aynı kefeye konmuşlardı.

Ancak Horatio Nelson (İspanya'nın denizdeki egemenliğine son veren amiral) ve Fransızları/Napolyon'u bozguna uğratan Arthur Wellington (Wellesley) (dük unvanıyla ödüllendirildi) İngiltere'nin en büyük kahramanları ilan edildiğinde, Kraliçe Elizabeth, esas kahraman olan buharlı makineyi bulan James Watt'tır diye açıklama yaptıktan sonra, bilim adamlarının değeri bilinmeye başlandı. Kraliçe, savaş şu ya da bu şekilde kazanılabilir; savaşı kazanma para ve olanak meselesidir; esas olan, harbin kazanılmasına zemin hazırlayan, İngiltere'ye ekonomik güç kazandıran James Watt'ın buharlı makinayı icat etmesidir. Böylece ilk defa insanlık tarihinde bir bilim adamı, bir komutanın önüne konuyordu.

James Watt buharlı makineyi bularak İngiltere'yi başta tekstil olmak üzere sanayinin dünyadaki merkezi olmasını sağlamıştır. 1870'lerde dünya dokumasının neredeyse %70'i İngiltere'de üretiliyordu.

İngiltere'nin düşünsel açıdan bir devrim yakalaması Charles Darwin (1809-1882) ile kazanılmıştır. Darwin'in Evrim kuramı, evrenin fiziki yapısının, canlıların, hatta kuralların ve bilinen her şeyin bir değişim içinde olduğunu; kuvvetli olanın seçilerek ayakta kalacağını geniş halk kitlelerine iletmeyi başardı. Kendisine dünyada ve İngiltere'de büyük tepki doğmasına karşın, bugün Darwin'in mezarını yılda milyonlarca kişi ziyaret etmektedir. Benim coğrafyam ve ne yazık ki ülkem ne yazık ki üniversitelerimizin büyük bir kısmı Darwin'in ne demek istediğini bugün bile anlayamamıştır. Ne kadar acıdır ki, benim gibi düşünenleri, bizzat beni, kendi meslektaşlarımız bile, bugün, Darwinist diyerek kendi dünya görüşleri penceresinden aşağılamaya çalışmaktadır. İngiltere'yi dünyaya egemen kılan ve toplama bir dil olduğu bilinen İngilizceyi de dünya dili yapan, birçok bilimsel etkinin yanı sıra temel olarak bu üç esas atılımın ilk defa İngiltere'de ortaya çıkması ve yaşanmasıdır.

Neden bu üç örnek İngiltere'nin gelişmesinde lokomotif olmuştur? İlki (Watt): Güçlü olursan egemen olursun. İkincisi (Newton): En az enerji (en az emek, en az zaman) ile en fazla verim elde edersen güçlü olursun. Üçüncüsü (Darwin): Değişebilirsen, yeni gelişmelere uyum yaparsan, dogmanı bir tarafa bırakırsan başarılı olursun, ayakta kalırsın.

Almanlar, Ruslar, İtalyanlar ve Fransızlar da bilim dünyasına önemli katkılarda bulunmuşlardı. Birinci Dünya Savaşı öncesi bu ülkelerdeki bilim adamları kural olarak eserlerini kendi dilleriyle vermişlerdir. Bu nedenle ülkeleri o günlerde dünya siyasetinde yetkili ve etkili yerlere sahiptiler. İkinci Dünya Savaşından sonra, birçok bilim adamının Amerika'ya yerleşmesi ve çeşitli nedenlerle bu ülkelerin bilim adamları eserlerini çoğunlukla İngilizce yazmaya başlamasıyla egemenlik İngilizceye geçti. İngilizce diyorum, çünkü esas olarak anadili İngilizce olan İngiltere ve Amerika, ek olarak Avustralya ve Kanada kâğıt üzerinde farklı ülkeler görünse de dünya politikasında tek bir ülke gibi hareket ederler. Amerika ile İngiltere'nin ters düştüğü bir siyaset biliyor musunuz? Sonuç olarak, Almanca, Rusça, Fransızca, İtalyanca dilleri yaygın bir dünya dili olmadı. Ancak buna karşın bilim dünyasında daha az yer almış İspanyolca, bu sonuncu dillerden daha yaygındır. Niye? Çünkü İngilizlerden çok daha önce denizcilik biliminde öndeydiler ve açık denizlere egemendiler. İngilizler Güney Amerika'ya ulaştıklarında, İspanyolca çoktan yerini almıştı. Ancak İngilizler Kuzey Amerika için geç kalmamışlardı.

Bütün bu anlatımlardan çıkarılan sonuç, birçok şeyin arkasında bilim olmakla birlikte, bir dilin gelişmesinde ve egemen olmasında da bilim, sanat ve edebiyat itici güç görevi yapmaktadır. Bu iki

durum bir çeşit yapışık ikiz gibi görünüyorlar. Bilim, sanat ve edebiyat/dil gelişmişliği ve egemenliği. Halkınıza bilim dilini öğretemezseniz, kendi dilinizi bilim, sanat ve edebiyat dili olarak geliştiremezseniz, başka bir dilin dümen suyundan gitmek zorunda kalır; adı konmamış sömürge olursunuz. Avrupa'nın bugün ekonomik gücü tartışmasız Almanlar olmasına karşın, İngilizler siyaseten en baskındır. Çünkü Almanlar İkinci Dünya savaşında bilim adamlarının, sanatkârlarının, düşünürlerinin ülke dışına çıkması ile birlikte bu şansını yitirdi.

Her dil değerlidir, saygındır ve korunması gerekir. Hepsinin geliştirilmesi için gerekli çaba ve destek sağlanmalıdır. Ancak dünya bilim dili olmaya bazı diller, yapısı, yaygınlığı ve konuşulduğu coğrafyanın konumu nedeniyle yatkındır ya da daha uygundur.

Her dil bilim dili olabilir mi?

O zaman aklımıza bir soru gelebilir. Her dil bilim dili olarak kullanılabilir mi? Dil geliştirilebilir bir olgu olduğuna göre, bunun yanıtı açıkça evet olmalıdır; ancak uygulanabilir mi? Uygulanabilir, ancak kısa zamanda etkin olabilmesi için bazı koşulların olması gerekir.

Aslında bizim için yani Türk dili için masaya yatırılması için gerekli konu bu olmalıdır. Kolaylaştırıcı koşullar ne olabilir?

1. O dili konuşan toplumun sanat, edebiyat ve bilimde derin bir kültüre sahip olması ve bu konularda kullanılabilir terimleri üretmiş olması,
2. En az geçmişinin bir evresinde sanat, edebiyat ve bilimle ilgili yazılı eserler üretmiş olması,
3. Yapısı bakımından kelime üretimine ve bir kelimeye eklenecek ön ve arka eklerle anlamı farklı olabilecek yeni tanımların üretilmesine uygun olması,
4. Geniş bir coğrafyada kullanılıyor olması,
5. Dilin değişmez bir sosyal olgu olmadığının, ana yapısı bozulmadan, gereksinmelere göre geliştirilebilir, yerine göre değiştirilebilir, farklı kültürlerden girdiler yapılabilir dinamik bir yapı olduğunun farkına varmış dil bilimcilerinin olması,
5. Dilinin önemini ve bulunduğu toplumun yaşam ve kültür çeşitliliğini benimsemiş "bir anlamda kendini toplumuna adanmış" bilim adamlarına sahip olması.
6. Dilin, bir ülkenin geleceğindeki önemini kavramış, bilimden, edebiyattan ve sanattan nasibini almış "konuşmalarında Türkçeyi iyi ve doğru kullanan" yöneticilerinin olması,
7. Dilin aynı zamanda ticaret için kullanılabilir bir aracı olduğunun farkına varılması; ithal ettiği mallarda ve ihraç ettiği mallarda buna özen göstermesi. Ne yazık ki ülkemize devlet izni ile ithal edilen birçok aletin kullanım kılavuzunu yabancı dilden okumak zorunda kalıyoruz.

Türkçe, Altay dağlarının bulunduğu coğrafyada ortaya çıkmış kendine özgü bir gramer yapısı olan önemli bir dil ailesidir. Dil ve Tarih Kurumu başkanının açıklamasına göre dünyada yaklaşık 250 milyon insan Türkçe konuşmaktadır ve bu dil ailesi geniş bir coğrafyaya yayılmış durumdadır (Balkanlardan Çin'e kadar). Yani bilim dili olarak kullanılması için en önemli koşul olan yeterli ya da çok sayıda insanın kullanılabilir olması koşulunu rahatlıkla yerine getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında Çince, İngilizce, Arapça ve İspanyolcadan sonra gelmektedir.

Bir dilin geniş kitleler tarafından kullanılır olması, o dile yapılan yatırımı ve o dilden yapılacak üretimi ucuza getirir. Bir kitap bir dergi ya da gazete ya da bilimsel bir eser 500 ya da 1000 tane sattığı zaman karşınıza başka bir maliyet, on binlerce sattığı zaman daha başka bir maliyet çıkar. Ne kadar çok satarsanız yatırım ve üretim maliyetini o kadar düşürürsünüz; araştırılmasına ve

geliştirilmesine ayıracağınız kaynakları büyültürsünüz. İşte Türkçenin böyle bir üstünlüğü var. Doğru dürüst eser üretirseniz en az 250 milyon müşteriniz hazır demektir. Bunun için işe yarar, kullanılabilir, ticarete, bilime ve sanata hızla çevrilebilir ya da uygulanabilir çalışmaları kendi dilinizden yapmanız onu geliştirmenin ilk adımı olacaktır. Eğer üniversitelerde unvan kazanmak, yükseltmek, atanmak ve puan kazanmak için çalışmalarınızın en önemlilerini başka dillerden yapmaya başlamış, derme çatmaları da Türkçe yayınlayarak dostlar alış verişte görsün örneğini benimsemişseniz, dil açısından ve ülkenizin sosyal gelişmesi açısından küme düşmeniz kaçınılmaz demektir. Türkiye'nin şimdiki durumu budur.

Türkçe bilim dili olmaya çok uygun bir dildir

Başka bir koşul, dilin bilimde, sanatta, edebiyatta ve hatta ticaretteki değişmelere bağlı olarak geliştirilebilir olmasıdır. Dünya dilleri konusunda benim ayrıntılı bir bilgim yok; ancak Türkçenin kelime ekleri ile çok dinamik bir yapısının olduğunu söyleyebilirim. Hatta bir zamanlar bir kaynaktan şöyle bir bilgi edinmiştim: Türkçe 3.000 ana kelimedenden ve yaklaşık 150'ye yakın ekten oluşmuş bir dildir. Yani bir kalemde anlamı farklı olan $150 \times 3.000 = 450.000$ kelime üretebilirsiniz. Bu gün kullandığımız kelime sayısı büyük bir olasılıkla 60.000'i geçmiyor. 450.000 kelimenin hepsini ses uyumundan dolayı belki kullanamayabilirsiniz. Diyelim ki 150.000'ini bu nedenle kullanıma sokamadık; halen elimizde yaklaşık 300.000 kelimelik bir stok var. Bunu kim kullanacak ve yaygınlaştıracak. Bilim adamları, sanatçılar ve edebiyatçılar; neredeler? İngilizce makale yazmakla meşguller.

Şu anda Türkçe bilim dili olarak rahatlıkla kullanılabilir mi?

Bu sorunun en doğru muhataplarından biri benim. Çünkü Türkiye üniversitelerinin önemli bir kısmında yıllarca biyoloji alanında temel bilimsel kitaplar olarak kullanılmış ve halen kullanılmakta olan kitapların yazarıyım. Neredeyse 40.000 sayfaya ulaşmış basılmış bilimsel yazım var. Üstelik doğru dürüst anlamda, anadilimde ya da herhangi bir yabancı dilde hiçbir eğitimden geçmeden bunu başardığıma göre, iyi eğitim görmüş insanların bunu başaramaması için hiçbir neden bulunmamaktadır. Yeter ki bu ülkeyi sevin, kültürüne ve diline saygı gösterin; kültürümüzün korunması ve geleceğimizin güvenliği açısından dilimizin kullanılmasının önemini kavrayınız derim.

Türk dili bilim dili değildir, olamaz diyen bir zamanların en yetkili ağızlarını buradan bir daha kınıyorum. Keza görsel basında konuşmaları sırasında araya yabancı dilden cümleler atmayı bir marifet bilen aydın geçinenleri de kınıyorum. Dilimiz, duygularımızı ve düşüncelerimizi ifade etmek için yeterlidir ve birçok bakımdan başka dillerden bile zengindir. Türk aydını, yabancı hayranlığını bırakmalı kendi kültürünün zenginliğini anlamalı ve tatmalıdır.

Anamı belleyen kadı kimi kime şikâyet edem...

Ancak Türkçede sevdiğim bir özdeyiş vardır. "*Anamı belleyen kadı kimi kime şikâyet edem*". Bu kültüre en büyük darbeyi vuranlar aydın geçinenler ile ne yazık ki meslektaşlarımdır. TÜBİTAK, YÖK, Üniversitelerimiz, işe almak için, yükseltmek için, kadroya atamak için, ödül vermek için, yurtdışı gezilerini karşılamak için, hemen her faaliyet için yabancı dilde yazılmış eserleri değerlendirme ölçütü olarak alıyor. Diyelim ki bilim adamlarını yabancılara tanıtmanın peşindesin (ben buna peşkeş çekme de diyebilirim), iyi de halkın bu bilim adamlarını nasıl tanıyacak; yabancı dili öğrendikten sonra mı? Yabancı dilden yazan yazsın, ancak ekmeğini yediğin ülkenin insanının okuması için en azından kendi dilinden de eser üretsın; hiç değilse uğraştığı konularda ve alanda ana dilinden kitap yazsın; eser üretsın. Çünkü kitap öğrencilerin ve halkın okuyacağı ortak

eserlerdir. Sayıları neredeyse 200'e ulaşan üniversitelerimizin ne yazık ki birçoğunda kendi amblemini taşıyan Türkçe yazılmış tek bir kitap bulamazsınız; olsa olsa, rektörlerinin açılış konuşmasının kitaplaştırılmış hali vardır. Bilim adamlarını kısıtlamanın bir anlamı yok; ancak kendi dilinden yazılanlara da değer verilmeli, ödüllendirilmeli ve onlar yüreklendirmeli ki ülkenin genel kültürüne, bilimine, sanatına katkıları olsun. Aynı kişinin yabancı dilden yazılmış eserine parasal ödül, yurtdışı seyahat, yükseltmelerde örneğin 25 puan verirken, Türkçe yazılmış esere sadece bir iki puan vermekle yetinmemeliyiz. Sonuç olarak diyeceğim: *Ülkeni, dilini, insanını, kültürünü, bu ülkenin insanına vereceğin hizmeti bu kadar hakir görme; aşağılatılmış bir toplumdaki yüce insan zor çıkar bunu unutma!*

Yabancı dilden eser üretmenin en önemli yararı, burada da çalışan bir adam var mesajını vermedir. Bu mesajı en iyi ve güçlü verenleri de zaten zaman geçirmeden alıp ülkelerine götürüyorlar. Aslında böyle bir mesajın verilmesi yararlıdır. Ancak sonuçta kar zarar bilançosunu yapmaya kalktığınızda, desteklediğiniz, emek verdiğiniz çalışmaların ürününün en çok yabancıların kolayca elde ettiğini ve yararlandığını görüyorsunuz. Onların yapmış olduğu çalışmalara ben zaten uzanıyorum ve yararlanıyorum; aradaki mesafeyi kapatmam için benim yaptıklarımın öncelikle benim cebimde durmasında, öncelikle benim ve halkımın yararlanmasında yarar vardır.

Türkçe bilimsel yazılar yazarken zorlukla karşılaşılıyor mu? “Bahane hazır”

Almanca ve İngilizce bazı küçük denemelerim; başkaları yazarken de gözlemlerim oldu. Her halde her dilde bilimsel yazı yazarken insanın karşılaştığı zorluklar oluyor. Türkçede de bu zorlukları yaşadık, yaşıyoruz.

Öncelikle son zamanlarda moda olan Osmanlı hayranlığına en az dilimizin geçmişi açısından hiç katılmadığımı söyleyebilirim. Çünkü Osmanlı imparatorluğu Türk dilinin gelişmesi için hiçbir şey yapmadığı gibi, yapılanları da aşağılamıştır. Bu nedenle çok kötü bir 600 yıllık mirası devir aldık. Türk dilinin bilimsel gelişmeleri 1940'lı yılların ortasında başlamıştır. Fransızca, Almanca, İngilizce, Arapça, Farsça kelimelerin karşılığı bulunmaya çalışılmıştır. Bu kelimelerin bir kısmı benimsenmiş, dilimizin kelime haznesine eklenmiş, bir kısmı benimsenmediği için kullanılmadan kalkmıştır. Kendi mesleğimden bir örnek vermek istiyorum. Cell (sel), İngilizcede içi boş mekân ya da oda demektir. Hücreyi ilk bulan, içi boş bir yapı gördüğü için hücreye cell adını takmıştır. Osmanlı döneminde herhalde Arapçadan gelen içi boş odaya hücre dendiği için bu sözcük orijinaline uygun olarak alınmıştır; 1946 yılında hücrenin karşılığı olarak göze kullanılmıştır; hatta göze diye bir dergi bile çıkmıştır. Ancak benimsenmediği için eski haline yani hücreye dönmüştür. Bu dönmenin savunulabilir bir tarafı vardır. Hücre sözcüğü Türk dil ahengine uymaktadır; bu nedenle yadırganmadan kullanılabilir. Aynı yıllarda hâkim yargıç, müddeiumumî de savcı yapıldı. Hâkim (uzatması olmadan) dilimizin ahengine uyum yaptığı için kullanılmaya devam etti, Türkçede iki sesli yan yana gelmediği için müddeiumumî kelimesi atıldı ve savcı sözcüğü hemen tuttu.

Aslına bakarsanız ben de kitaplarımda birçok kelime ürettim; kimseye de ben ürettim demedim; çünkü bunu sen-ben meselesi yapıp direneceklerini biliyorum. Ancak şimdi görüyorum ki birçoğu hiç yadırganmadan kullanılıyor. Bir gün bir araştırma yapılırsa, doğal olarak bunları ilk olarak kimin kullandığı ortaya çıkacak; o zaman Türk diline katkım anlaşılacaktır.

Bütün bunları yazarken zorlukla karşılaştım mı?

Zorluklarımın bir kısmı büyük bir olasılıkla benim yeterli dil bilgisine sahip olmamdan kaynaklanıyor olabilir. Ancak yine de zorluklarımın ikisini örnek olarak vermeliyim.

Türkçede sıfatın tam yerine oturduğunu söyleyemem. Günlük yaşamımızda konuşmanın gelişinden çıkarsama yaparak anlam kaymasını belki önlüyoruz; ancak özellikle hiç bilinmeyen bir konuda bir şeyleri tarif ederken sorunlar ortaya çıkıyor. Örneğin hiç bilmediğiniz bir hayvanın böbrek ve böbrek kanallarını tarif edeceksiniz. Orada “büyük böbrek kanalı” ifadesini kullanmışsınız. Öğrenci soruyor, hocam böbrek mi büyük yoksa kanal mı? Siz orada olduğunuzda durumu açıklayabiliyorsunuz; ancak okuyan kişi bunu tam anlayamıyor; bu nedenle ek açıklama getirme zorunluluğunu duyuyorsunuz. Bu sorunu giderebilmek için şöyle bir yöntem uyguladım. Eğer böbrek büyükse ve onu kast ediyorsam “büyük böbrek kanalı” diye yazdım; eğer kanal büyükse “büyük böbrekkanalı diye” yazarak açıklık getirdim. Aynen milleti büyük olarak tanımlamak istesek “Büyük Millet Meclisi”, yok meclisi büyük olarak tanımlamak istersek “Büyük Milletmeclisi” olarak yazmanın daha doğru olacağı gibi. Uzun yıllar böyle yazdım; ancak ne yazık ki yerleştiremedim. Bitişik yazdığında bilgisayara yüklenmiş Türkçe kılavuz yanlış yazdın diye sinyal veriyor. Düzeltmesi gerekiyor.

Genel anlatımlarda da zorluklarla karşılaştım (belki dil bilgisi eksikliğimden dolayı). Örneğin:

Bir derste kuşların kanatları ile bilgi vereceğim. Konuşma başlığı olarak nasıl bir tanımla başlamalıyım?

Kuş kanadı

Kuşların kanadı

Kuş kanatları

Kuşun kanatları

Kuşların kanatları

Bütün bu seçenekler kuş (ya da kuşların yerine) **kuşlarda** ya da **kuşta** kelimesi de kullanılabilirdi.

Bütün bunlar çözülemeyecek sorunlar değildir. Yeter ki kullanmaya başlayalım ve eksik kalan ya da geliştirilmesi gereken yerleri el birliğiyle örersek daha da etkin ve yetkin bir dile kavuşalım.

Dilde sadeleşme ve gelişme siyasî çekişme konusu yapıldı

1940'lı yıllarda başlayan dildeki arılaşma çabaları ne yazık ki yine politik bir çekişme malzemesi oldu. Özellikle Türkçülüğü hiç kimseye bırakmayan bir zamanların milliyetçileri, ülkücüleri, arı Türkçe kullanmaya çalışanları çeşitli sıfatlarla aşağıladılar, dövdüler, sövdüler. Bunların bir kısmına bizzat ben tanık oldum. Biyoloji ile ilgili bir seri halinde yazmış olduğum kitapların üst başlık olarak ortak adını “*Yaşamın Temel Kuralları*” koydum diye 1980 darbesinde üniversitelerde yapılandırılan anayasa dili komisyonu tarafından bizzat sorguya çekildim. Oğullarımın adını Evren ve Doğa koydum diye 1980 darbe döneminde sıkıntılar yaşadım. Çünkü 220 kelime ve bu arada Evren ve Doğa kelimeleri, keza yasa kelimesi resmi yazışmalarda yasaklanmıştı (bunun yerine evrene kainat, doğaya tabiat, yasaya da kanun önerilmişti). Yakın akrabamız 1980 darbesinden kısa bir süre önce oğlunun adını devrim koymuştu; darbeden sonra başı belaya girmesin diye mahkeme kanalıyla ufuk yaptılar. İhtimaliyet yerine olasılık kelimesini kullandı diye Erzurum'da bir doçent bu kesim tarafından kafası kırılıp gözü kör edilinceye kadar dövüldü.

Sonuçta bindiğimiz dalı kestik. Böylece ortada bilim dilimiz İngilizce olsun diyen bilim adamları türedi. Türkçe yazılmış hele bir de Türk tarafından yazılmış bir kitapla derse gitme birçok meslektaşımız için onur kırıcı duruma geldi. Yabancı dilde yazılmış ne idüğü belirsiz –bazı

alanlarda bu coğrafya ile ilgili olmayan- bir kitabı koltuğumuzun altına sıkıştırarak derse girme dünyayı tanıma oldu.

Başkasını örnek vermeye gerek yok örneği kendimden vermeliyim

Bu paragrafı çekinerek yazdım; ancak yazmak zorundaydım. Dilerim yanlış anlaşılmaz. İçerisindeki bilgilerin çoğu doğal olarak birçok ülkede yapılmış bilimsel çalışmalara ve yazılmış kitaplara dayalı olan; ancak Türkiye’de de yapılmış çalışmaları özellikle içine alan, yani Türkiye’yi yakından ilgilendiren ve örnekleri bu coğrafyadan seçilmiş, biyolojinin değişik alanlarında kapsamlı kitaplar yazdım. Bunlardan, içerdiği bilgi bakımından zamanla kolay kolay eskimeyecek Omurgasızlar, Omurgalılar, Entomoloji ve Genel Zoocoğrafya ve Türkiye Zoocoğrafyası (diğerleri aşığı kalmasa da) batı dünyasında bile eşdeğeri az bulunabilecek kapsamda ve niteliklerde kitaplardır. Bu kitapları okutmalarından vazgeçtik, öğrencilerine öneren meslektaşımın sayısı bile bir elin parmaklarından az olduğunu söyleyebilirim. İçerisinde hangi bilgiyi aradınız da bulamayıp, yazarı yabancı bir ad olan, örneklerini Amerika’nın, Afrika’nın bilmem ne ülkesinden veren kitapları öğrencilerinize okutmak için neden seçtiniz sorusuna bu güne kadar hiç kimse açık ve net bir yanıt verememiştir. Olsa olsa çok kapsamlı diye bir mazeret bulunabilir. İyi de bu ülkenin çocuklarından kapsamı niye kaçırsınız; doğru eğitim oda kadar bilmeyi, kapı kadar anlatmayı, kapının deliği kadar sınavda sorgulamayı gerektiren bir eğitim sistemidir. Bir bilim adamına yaptıklarını ve kendi kitabının reklamını yapmak yakışmaz; bunun bilincindeyim; bana getireceği olumsuz etkiyi de tahmin ediyorum; ancak kim ne derse desin Türkiye biyoloji tarihinde, hatta İslam ülkelerinin biyoloji tarihinde “*biyolojinin birçok alanında*” bu güne kadar en kapsamlı, sayıca en çok, en derli toplu kitapları yazdığımı düşünerek, bu tepkiyi göstermeyi ve eleştiriyi yapmayı kendimde hak bulduğum için bunları yazmak zorunda kaldım. Hiç değilse bu kitaplarla tanıştırılırsa, öğrenciler, bu ülkede bilim adamının yetişebileceğini, bu dilin de bilim dili olabileceğini düşünerek, inanarak hayata atılır.

Kendi meslektaşları tarafından kendi ülkesinin öğrencilerine okutulmayan (bırakın okutulmayı, önerilmeyen) kitabı kim yazar? Hiç kimse. Hiç kuşkunuz olmasın bu ülkede batı ölçeğinde bilimsel kitap yazacak çok sayıda insan var; ancak okutacak ve okuyacak kişi bulamadığı için bu yükün altına girmek istemiyor. Bir ülke çeviri kitaplarıyla değil, telif kitaplarıyla övünebilir. Bu da teşvikle ve katkıyla geliştirilebilir. Bütün bunlardan çıkarılacak sonuç: Dille başlayan körelme bir toplum için en tehlikeli körelmedir. Kullanılmadığında suya tutulmuş bir sabun gibi erir; farkına varılamaz.

Garip bir ülkede yaşıyoruz. Vatandaşlarımızın bir kısmı kendi adadillerinde eğitim yapmak için neredeyse iç savaş çıkaracak kadar kararlı; bir kısmı da kendi adadilini önemsizleştirme için elinden geleni yapacak kadar... Üniversitelerimiz İngilizce yazılmış makalelerle ve bunlara ilişkin çeşitli indeks ve faktörlerle yoğun meşguller. Kitap yazma, Türkçe eser üretme, Türkiye’de yapılan ulusal kongrelere katılma gibi saçma sapan işlere ayıracakları vakitleri belli ki yok. Halkımızı kim aydınlatacak dersiniz? Mucizeye inanma ve mucizeyle yaşama bu coğrafyanın kültürüdür. Bakarsınız IŞİD ya da benzerleri bize ulaşmadan Mars’tan birileri gelir...

Dil bayramınız, dil bayramına inanlara kutlu olsun...

26.09.2014

Saygılarımla

Prof. Dr. Ali Demirsoy